

Edebiyat ve Tarih İlişkisi Bağlamında Bir Sürgün

Hikâyesi: *Ben Sizin Çarınız ve Tanrınızım*

DR. ÖĞR. ÜYESİ JALE KARTAL*

Öz

Edebiyat, insanı ve çevresindeki olayları kurmaca bir gerçeklikle yansıtan bir bilim dalıdır. Diğer disiplinlerle de özellikle tarihle etkileşim içinde olan bir olgudur. Tarihe yön veren toplumsal gerçeklere kurgunun perspektifinden tutulan bir aynadır. Bu etkileşimin en çarpıcı örneklerinden biri Kıımlı Rus yazar Şamil (Seitoviç) Aladin'in 1994 yılında kaleme aldığı ve otobiyografik özellikler taşıyan *Ben Sizin Çarınız ve Tanrınızım* (Я – ваш царь и бог) adlı eseridir. Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan, Sovyetler Birliği tarihinde derin izler bırakan, etkileri uzun yıllar süren 1944 Kıırım sürgünü ve dönemin sosyo-kültürel ve ideolojik panoraması edebiyat-tarih ilişkisi bağlamında irdelenecektir. Kıırım'ı yüzyıllar boyunca diğer milletlerin ilgi odağı hâline getiren ve sürgünün asıl gerekçesini oluşturan bölgenin jeopolitik konumuna, 1783 yılında Çarlık Rusya tarafından ilhakına, 1917 Ekim Devrimi'nden Sovyetler Birliği'nin dağılmasına (1991) kadar geçen süreçte halka uygulanan "baskı, ötekileştirme, mahkûmiyet ve sürgün" gibi uygulamalara değinilecektir. Bu tarihî bilgiler ışığında eserde yansıtılan kurgusal gerçeğin, tarihî gerçeklerle örtüştüğü noktaların ortaya çıkarılması beklenmektedir.

Anahtar sözcükler: Sovyetler Birliği, 1944 Kıırım Sürgünü, Ötekileştirme, Şamil Aladin, Edebiyat-Tarih İlişkisi

A STORY OF EXILE IN THE RELATIONSHIP OF LITERATURE AND HISTORY:

I AM YOUR TSAR AND YOUR GOD

Abstract

Literature is a science that reflects a person and the events around him with a fictional reality, as well as a phenomenon that interacts with other disciplines, especially the science of history, and is a mirror taken from the perspective of fiction to the social facts leading to history. One of the most striking examples of this interaction is the Crimean Russian writer Shamil (Seitovich) Aladin's autobiographical work *I am your Tsar and God* (Я - ваш царь и бог), which written by the author in 1994. In this study the Crimean exile of 1944, which took place after the Second World War and left deep traces in the history of the Soviet Union, the effects of which lasted for many years, and the socio-cultural and ideological panorama of the period will be examined in the context of the relationship between literature and history. The geopolitical position of the region, which made Crimea the centre of attention of other nations for centuries and constituted the main reason for the

* Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Rus Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı, jkartal@agri.edu.tr, Orcid 0000-0002-3200-5135

exile, its annexation by Tsarist Russia in 1783, the practices such as "oppression, marginalisation, imprisonment and exile" applied to the people in the period from the October Revolution of 1917 until the dissolution of the Soviet Union (1991) will be mentioned. In the light of this historical information, it is expected to reveal the points where the fictional reality reflected in the work coincides with historical facts.

Keywords: Soviet Union, 1944 Crimean Exile, Marginalisation, Shamil Aladin, Literature-History Relationship

GİRİŞ

Kırım, Çin'den gelen büyük Asya ticaret yolunun doğudaki son noktalarından biri olması, Doğu Avrupa'yı Asya ve Akdeniz ile birleştiren bir köprü görevi görmesi, verimli tarım alanlarına sahip olması açısından jeopolitik, iktisadi ve idari bir öneme sahiptir (İnalçık, 1944, s. 191). Bu açıdan yüzyıllar boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış aynı zamanda birçok baskına da uğramıştır. 1239 yılında Kırım'a giren ve genellikle zapt altına alınmış Kıpçak Türklerinden oluşan Altın Orda Tatarları arasında başlayan çözülme, Kırım Hanlığı'nın (1443-1783) ortaya çıkmasına zemin hazırlar (Kireççi ve Tezcan, 2015, s. 12). Bu dönemde Kırım Hanlığı'nın Cenova kolonileri ile mücadelesi, Kırım'ın Fatih Sultan Mehmet Han'ın iktidarının son yıllarında (1475) Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmesiyle sonuçlanır. Kırım'ın otuz yılı aşkın bir süre Osmanlı egemenliğinde kalması, Osmanlı'nın Karadeniz ve Altın Orda'nın mirası üzerindeki hâkimiyetinin yanı sıra Avrupa'nın siyasi alandaki kaderini belirlemede ve Rusya'nın sıcak denizlere inme hedefini engellemede de kilit rol oynamasını sağlar (İnalçık, 1943, s. 478). Osmanlı İmparatorluğu, 1774 yılında Çarlık Rusya ile Küçük Kaynarca Anlaşması'nı imzalamasının ardından Kırım Hanlığı üzerindeki hâkimiyetini yitirir. 8 Nisan 1783 tarihinde hanlık içindeki karmaşalardan faydalanan Çarlık Rusya, Kırım'ı işgal eder. Araştırmacı Hakan Kırımlı, işgalin ardından bu bölgede Ruslaştırma faaliyetlerinin hız kazandığına dikkat çeker (2010, s. 5). Rusya'nın, Kırım'ı Rus-Slav ülkesi hâline getirmeyi, Kırım Tatarlarının varlığını yok etmeyi ve ona dair izleri ortadan kaldırmayı amaçladığını dile getirir. Araştırmacı bu iddiasını, Kırım'da birçok yerin isminin Yunanca isimlerle değiştirilmesiyle güçlendirir. Bu dönemde Akmesid "Simferopol", Gözleve (Kezlev) "Yevpatoriya", Kefe "Feodosiya", Akyar'ın üzerine kurulan deniz üssü de "Sivastopol" ismini alır. Böylece Kırım'ın aslında Ortodoks temelli bir geçmişe sahip olduğu, Kırım halkının ise sonradan gelen "işgalciler" olduğu yönünde bir düşüncenin oluşmasının hedeflendiğini belirtir. Araştırmacıya göre Kırım Hanlığı'ndan, Osmanlılar'dan ve Türk-İslâm devirlerinden kalma tarihî ve kültürel değerler yok edilir. Dinî, idarî ve psikolojik baskılar nedeniyle Kırım halkı, 150 yıl aralıksız süren ve 20. yüzyılda zirveye ulaşan kitlesel göçe zorlanır (Kırımlı, 2018). Ruslar tarafından uygulanan bu politikaların ardında dini bağnazlık, sıcak denizlere inme isteği, Rusya'nın sınırlarını Akdeniz'e kadar genişletme ve Kırım Müslümanlarını Ruslaştırma ya da Kırım'dan çıkarma gibi hedefler olduğu belirtilir (Ülküsal, 1967, s. 1-5). Rus araştırmacı Belaşçenko ve Rijov ise Kırım'ın Rus hâkimiyetine geçmesiyle Kırım soylularının Rus aydın zümresiyle bir tutulduğunu, Kırım halkının köleleştirilmediğini ve askerlik görevinden muaf tutulduklarını, dini ve ulusal değerlerini sürdürdüklerini, Kırım'ın etnik çeşitliliği nedeniyle her halkın iletişim kurabilmek amacıyla

birbirlerinin dilini öğrendiklerini, tarım, mimari ve zanaatta birlik olduklarını ve huzur içinde yaşadıklarını vurgulayarak Çarlık Rusya- Kırım ilişkisine farklı bir bakış açısı getirirler (2012, s. 362).

Sovyetler Birliği bünyesinde ise Kırım, 1921 Kasım ayından 1922 yılı Haziran'ına kadar hükümetin gıda sevkiyatını engellemesi nedeniyle açlık felâketine maruz kalır. Bu dönemde 100.000 kişinin açlıktan öldüğü, 50.000 kişinin ise vatanlarından göç etmek zorunda kaldığı, Kırım nüfusunun ölüm ve göçlerden sonra büyük ölçüde azaldığı belirtilmektedir (Ataç, 1965, s. 5-12). Bu açlık yıllarının özellikle müsadere usulüyle halktan gıda maddelerinin alınması, 1921 yılında elde edilen mahsulün büyük kısmının Bolşevikler tarafından Kırım'dan ihraç edilmesi, İtalyan Kızılhaç Teşkilatı'nın Kırım'a yardım teklifinin hükümet tarafından reddedilmesi, Türkiye'den gelen yardımların Kırım halkına ulaştırılmaması ve açlığı önlemek için tedbir alınmaması gibi hükümetin bilinçli siyaseti sonucunda gerçekleştiği savunulur (Otar, 1964, s. 1-12).

1923-1927 yılları arasında uygulanan Lenin'in Yeni Ekonomi Politikası (Новая экономическая политика), her ne kadar Kırım Tatarlarının geçmişe kıyasla daha normal şartlar içinde yaşamasını ve kısa süreli özerklik almalarını mümkün kılarsa da İ. Stalin'in 1927 yılında iktidara gelişinin ardından Sovyetler Birliği'nde yer alan diğer milletler gibi Kırım Tatarlarında da "Ruslaştırma" ve "millî kültürün yok edilmesi" faaliyetleri hız kazanır (Otar, 1964, s. 1-12). 1930'larda kolektifleştirme politikası ve 1936-1937 yıllarında ülke genelinde özellikle aydın kesime uygulanan baskı sonucunda binlerce Kırım Tatarı, "Kulak" (köy burjuvası) ve "Kulak destekçisi" olmakla suçlanarak Ural'a ve Sibiryaya sürgün edilir. Bu dönemde "Kırım'ı Sovyetleştirme" siyasetinin bir sonucu olarak toplu sürgünlerin yanı sıra Kırım halkının ibadet yerleri kapatılır; millî hayat ve aile âdetleri, dili, tarihi, edebiyatı "Sovyet hayat tarzına" uydurulmak istenir (Ülküsal, 1962, s. 1-9). Başta Kırım'ın aydın kesimi olmak üzere bu siyasete karşı çıkan herkes "burjuva milliyetçiliği", "Troçkizm" yanlısı gibi ithamlarla suçlanarak kurşuna dizilir (Otar, 1964, s. 1-12). İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla da Kırım halkı, 1941 yılında Alman işgali sonrasında "hain", "vatana ihanet eden", "Sovyet karşıtı/düşmanı" gibi suçlamalarla tarihin en büyük sürgünlerinden birini yaşamak zorunda kalır (Özcan, 2010, s. 14; Katunin ve Katunina, 2002, s. 1).

1. 18 MAYIS 1944: KIRIM TATAR SÜRGÜNÜ

Almanya, 1930'lu yıllarda uygulamaya geçirdiği yayılma politikası çerçevesinde Rus sınırlarına yaklaşır. Karadeniz'de hâkimiyet kurmak ve Kafkasya'yı elde etmek amacıyla 24 Eylül 1941 tarihinde Kırım'a savaş açar (Görgen, 2022, s. 291). Sovyet ordusu, iyi bir savunma hattına sahip olmasına rağmen Almanların "yıldırım harbi" karşısında duramaz. Alman ordusu, Kasım ayı başında Simferopol'ü de ele geçirir. Alman ordusunun hiçbir direnişle karşılaşmadan elde ettiği bu hâkimiyet ise Sovyet radyosunda "Sovyet Birliklerinin zorlu mücadelesine rağmen şehir düşmana terk edilmiştir." anonsuyla bildirilir. Düşmana bırakılan yerde yapılması gerekenler Stalin'in emri ile gerçekleştirilir. Dönemin İçişleri Halk Komiserliği N.V.K.D (Народный комиссариат внутренних дел) Birlikleri geri çekilme esnasında devlet kurumlarını, fabrika ve iş yerlerini, elektrik santrallerini tahrip eder. Değirmenler ve tahıl ambarları ateşe verilir. Büyükbaş hayvanların Kafkasyaya sevkiyatı yapılır ya da hayvanlar telef edilir. Yiyecek stokunun olmaması, demiryollarının tahribi ve başka bölgelerden sevkiyat yapılamaması nedeniyle Kırım halkı bir kez

daha açlıkla baş başa bırakılır. Birçok insan soğuk kış şartları ve açlık nedeniyle hayatını kaybeder (Musa, 1984, s. 27-28).

1942 yılı Mayıs ayında Kerç, Temmuz'da ise Sivastopol Alman Birliklerince ele geçirilir. Almanların Kırım'daki bu askerî başarısı, huzurlu bir yönetimin geleceğini, Sovyet rejiminin, kolhozların ve Bolşevik baskısının biteceğini umut eden Ukraynalı, Rus, Kırım ve diğer milletler tarafından sevinçle karşılanır. Sovyetler Birliği ise Alman ordusu karşısındaki bu başarısızlığın suçunu sadece Kırım halkına yükler ve onları "hain" olarak ilan eder. Sovyet askerleri, Kırım'dan geri çekildikleri sırada önlerine gelen herkesi katleder. Sovyetler Birliği'nin son dönemlerinde ve Batılı kaynaklarda Kırım halkının yüzde onluk diliminin Almanların safına geçtiği çok sonradan kabul edilir. Sovyetler Birliği üzerine çalışmalarıyla bilinen ve Irak Amerikan Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi olan J. Otto Pohl da Alman işgali sırasında yerli Kırım Tatar nüfusunun farklı tutumlar sergilediğini belirtir. Araştırmacıya göre halkın büyük çoğunluğu Kızıl Ordu'ya ve partizan birliklerine yardım eder, Nazi rejimine muhalefet ederek Sovyet rejimine sadık kalır. Kırım halkının bir kısmı da Almanların örgütlediği gönüllü birliklerde hizmet verir. Alman kayıtlarında Alman taburlarında yer alan Kırım Tatarı sayısının 9.225 erkeğe ulaştığını gösterir. Bu rakamın ise İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlara hizmet eden ve 1,3 milyondan fazla Sovyet vatandaşının % 1'inden daha az olduğuna dikkat çeker. Almanların yanında yer alan ezici çoğunluğun ise düşünülenin aksine Kırım Tatarları değil, Sovyetler Birliği'nin çekirdek halkları olan Rusya, Ukrayna ve Belarus olduğunu vurgular (Pohl, 2010).

Tarih uzmanı Alan Fisher ise Kırım halkının, Almanların yanında yer alma gerekçesini şu sözlerle açıklar:

(...) birçok Kırım şehrinde Tatar halkı, ilerleyen Alman ordusunu sevinç gösterileri ve 'kurtarıcılar' sedalarıyla karşıladılar. Buna şaşırılmamak gerekir. 1930'larda olanlar, Tatarların SSCB'ye bağlı bir Sovyet Rus sömürgesinde yaşadıklarına inanmalarına zemin hazırlamış, harbin çıkışından önceki son birkaç yılda Kırımlılar ve millî Tatar liderlerinin imhası çok şiddetli olmuştu. 1941'de ileri gelen Tatar liderlerinin çoğu ya ölmüştü ya da Batı Sibirya'daki Sovyet çalışma kamplarındaydılar. Ve Stalin'in SSCB'deki millî komünizmin bütün izlerini yok etme çabalarının neticesi olarak komünist Tatar liderleri ağır kayıplar vermişlerdi. Nefret edilen Sovyet idaresini kaldırma gayesini ilan eden yabancı bir ordu, ülkelerine girdiği zaman Kırım Tatarlarının sevinç gösterisinde bulunmalarından başka ne beklenebilirdi? Bu da Sovyet hükümetinin Tatarları toptan cezalandırmaları için bir sebep teşkil etti (2009, s. 219).

Kırım'da 1941-1944 yılları arasında gerçekleşen Alman işgali sırasında yerli halkın Alman Birliklerine karşılık vermemesine ve bu nedenle Sovyetler Birliği'nin halka yaptığı baskıya rağmen Almanya, Kırım halkının düşlediği "kurtarıcı" misyonunu yerine getiremez, aksine Kırım halkı üzerinde baskı kurar (Özcan, 2010, s. 27). Kırım'da birçok köy yakılır. İki ateş arasında kalan Kırım Tatarları, esir edilerek Almanya'ya sanayi tesislerinde çalıştırılmak üzere "doğu işçisi" sıfatıyla yollanır. İş gücünden faydalanılamayan çok sayıda insan ise kurşuna dizilir ya da esir kamplarına gönderilir. Hatta savaş sonrasında vatanlarına dönmek isteyen Kırım Tatarlarına izin verilmez (Williams, 2016, s. 94, 95.). Hem Alman hem de Sovyet Birlikleri Kırım halkını savaşta en ön saflara

yerleştirerek aynı milletin insanlarını birbirlerine karşı savaşmak durumunda bırakırlar (Şahin, 2015, s. 333).

1943 yılı Kasım ayında Stalingrad'dan hareket eden Sovyet ordusu "Kırım'ın anahtarı" sayılan Perekop'a kadar gelir. Sovyetler Birliği Kırım'ın işgalinden iki yıl sonra 10 Nisan 1944 tarihinde Kırım'ı Almanlardan geri alır. İki büyük devletin arasında kalan Kırım, tekrar Sovyet despotizmine uğrar. Bu andan itibaren Kırım halkı, askerlerin keyfi tutumları doğrultusunda sorgulanır. Alan Fisher görgü tanıklarının ifadelerine dayanarak Kırım'ın Ruslar tarafından geri alındığı süreçte ilk iki hafta Simferopol sokaklarındaki ağaç dallarına ve telefon direklerine birçok ceset asıldığını, Kırım halkının herhangi bir sorguya tabi tutulmadan ya da cinsiyet ve yaş fark etmeksizin idam edildiğini, kadın ve çocukların askerler tarafından taciz edildiklerini belirtir (2009, s. 234).

Sovyetler Birliği İç İşleri Halk Komiseri ve Devlet Güvenliği Genel Komiseri L. Beriya, 11 Nisan 1944 tarihinde Stalin'e hazırladığı raporunda Kırım halkının ihanetinin cezasız kalmaması için tarım, sanayi ve ulaşım alanlarında iş gücünden faydalanılmak amacıyla Özbekistan'a sürgün edilmeleri gerektiğini belirtir (Özcan, 2010, s. 67; Pohl, 2010). 13 Nisan 1944 tarihinde ise Beriya ile Devlet Güvenliği Halk Komiseri V. Merkulov tarafından ülkenin Sovyet karşıtı unsurlardan temizlenmesine yönelik Stalin tarafından imzalanan kararname tüm ülkede yayımlanır. Bu kararname ile Kırım Tatarlarının vatan haini oldukları, Almanlar ile iş birliği içinde oldukları gerekçesiyle 18 Mayıs 1944 tarihinde sürgün edilecekleri resmîyet kazanır (Anoşko, 2017, s. 178). Pohl, bu sürgünün ardındaki gerçeği şu sözlerle açıklar:

Kırım'ın Türkiye'yle ilişkileri ve Karadeniz'deki jeopolitik konumu, Kırım Tatarları ile Ruslar arasındaki Kırım Hanlığı günlerine kadar geriye giden tarihî ihtilaf, Kırım MSSC (Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti)'deki Kırım Tatar liderliğinin gerçek anlamda bir ulusal muhtariyet için bastırması gibi gerekçeler, Stalin'in Kırım Tatarlarının anayurtlarından etnik temizliği kararında önemli bir rol oynamıştır (Pohl, 2010).

18 Mayıs 1944 tarihinde sabaha karşı saat üç sularında Kırım halkı zorla yataklarından kaldırılır ve onların on beş dakika içinde evlerinden çıkmaları istenir. Meydana toplanan Kırım halkı içinde Sovyetler Birliği için savaşmış yaralı subaylar ve askerler, partizan grubu ve Kızıl Ordu üyeleri de yer almaktadır (Otar, 1964, s. 1-12). Rus araştırmacı Raçilin ise sürgün konusunda birçok efsanenin olduğunu vurgular. Sovyetler Birliği'nin yanında yer alan partizan ve cepheye yer alan askerlerin, diğer milletlerden vatandaşlarla evli olanların sürgüne gönderilmediğini belirterek sürgün konusundaki belirsizliklere dikkat çeker (2015, s. 119). Ancak İbrahim Otar'ın aktardığı üzere NKVD subaylarından Grigoriy Burlutski'nin 1954 yılında Münih'te *Amerika'nın Sesi* radyosu Avrupa istasyonundan verdiği beyanat metni, bu sürgünü ve halka yönelik insanlık dışı muameleyi gözler önüne sermektedir: "Sürülenler hayvan nakline mahsus, hiçbir tertibatı olmayan iptidai vagonlara doldurulmuşlardı. Vagonlar balık istifi gibi dolduruluyor, kilitleniyor, mühürleniyor ve askerî kî'âlar tarafından muhafazaya alınıyordu. Sürgün mahalli bildirilmemişti" (1964, s. 1-12).

L. Beriya tarafından Stalin'e sunulan raporda 183.155 Kırım Tatarı sürgün edilir. Kırım Komünist Parti Merkez Komitesi'nin raporunda bu sayı 187.859'dur. Halk Komiserleri Sovyeti Devlet Komisyonu verilerine göre ise sürgüne maruz kalan Kırım Tatarları 188.626 kişidir. Sürgünün sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi ve insanların sürgün yerlerine ulaştırılması, yemek temini, sağlık ve yerleşim yerlerindeki ihtiyaçlarının giderilmesi için gereken tüm tedbirler kâğıt

üzerinde her detayına kadar düşünülse de uygulamaya aktırılmadığı anlaşılmaktadır (Özcan, 2010, s. 83, 86). Öyle ki “ölüm katarı” olarak adlandırılan tren vagonlarında, sürgün öncesi ve sonrasında açlık ve hastalıklar nedeniyle Kırım halkının yaklaşık %46’sının hayatını kaybettiği kayıtlara geçer (Grigorenko, 1987, s. 7; Williams, 2016, s. 102, 103).

1944 yılı sürgününün ardından Kırım halkının tüm mal varlığı devlet tekeline geçer ve 12 Ağustos 1944 tarihinde Kırım’a Rusya Federasyonu ve Ukrayna’dan getirilen kolhoz işçilerinin yerleştirilmesi kararlaştırılır. Bu dönemde Kırım Tatarlarının sağladığı düzenin sürdürülmesi ve bu verimli toprakların işlenmesi için Kırım’a getirilen işçi ailelerden birinin de kendileri olduğunu belirten araştırmacı Katunin, 1945 yılına kadar Kırım’a yaklaşık olarak 17.040 ailenin yerleştirildiğini aktarır (Katunin ve Katunina, 2002, s. 1). Özcan, Kırım’a getirilen bu işçilere her türlü ayrıcalık tanındığını, hatta Almanlara yardım eden ya da herhangi bir suçtan hüküm giyen kişilere bile vergi borçlarında muafiyet, bir defaya mahsus olmak üzere her aileye 2500 ruble para yardımı, beş yıl Kırım’da ikamet edenlere mülkiyet hakkı ve yerleştirildikleri evlerdeki her türlü eşyadan faydalanma hakkı verildiğini belirtir. Boş kalan makam ve mevkilere ise keyfi uygulamalar doğrultusunda atamalar gerçekleştirildiğini, hatta Kırım’da, Kırım Tatarlarını anımsatacak kültürel miras başta olmak üzere Kırım Tatar dilinde yazılan bölge ve sokak isimlerinin değiştirildiğini vurgular (2010, s. 95-100). Kırım kültürünü ve halkını konu edinen yabancı yayınlar bile imha edilir. Adeta tarih sahnesinden silinmeye çalışılan Kırım Tatarlarının, savaş öncesi dönemde övgü ile bahsedildiği edebî ve kültürel zenginliği, halkın çalışkanlığı ve sadakati göz ardı edilir. Hatta 1944-1980 yılları arasında Sovyetler Birliği’nde “Kırım Tatar” sözünün kullanılması yasaklanır. Ansiklopedilerden ve tarih kitaplarından Kırım Tatarlarına dair maddeler tamamen çıkarılır. Böylece Kırım Tatarları gerçekte sanki hiç var olmamış bir millet gibi yansıtılmaya çalışılır (Kırımlı, 2018). Bu dönemde Kırım halkının sürgünü konusuna hiçbir gazete ya da yayın organında yer verilmediği, Sovyet yönetiminin adeta insanların zihinlerinden bu olayı silmeye çalıştığı dile getirilir (Katunin ve Katunina, 2002, s. 1).

Kırım Tatarları, sürgün yerleri Özbekistan’a ulaştıkları andan itibaren bir yıl boyunca durumlarının tek suçlusu olarak L. Beriya’yı görürler. Her an Stalin’in bu durumu öğrenip her şeyi düzeltereği inancını taşırlar. Kırım Tatarlarının büyük çoğunluğunun Özbekistan’a sürgün edilmesinin nedeni ise Rus topraklarında “hain”lere yer verilmek istenmemesi, Kazak ve Kırgız bozkırlarının Kasfkasya’dan sürgün edilenler için tahsis edilmiş olması, Tacikistan ve Türkmenistan’ın ekonomik açıdan kalabalık bir nüfusu kaldırabilecek durumda olmaması ve Özbekistan’da iş gücü açığının olması gösterilmektedir (Özcan, 2010, s. 108).

Özel yerleşim kamplarına yerleştirilen sürgünlerin, buldukları bölgenin yöneticilerinin izni olmadan şehir dışına çıkmaları yasaklanır; her ay bölge komutanlıklarına imza atmaları, aile içerisinde ölüm ya da doğum olaylarını bildirmeleri zorunlu kılınır (Williams, 2016, s. 105). Söz konusu kısıtlamalara uyulmaması durumunda ise 20-25 yıl süreyle Sibiryaya sürgüne gönderilecekleri halka kesin bir dille bildirilir. Kırım Tatarları sürgün edildikleri Özbekistan’da da ilk yıllarda “hain” damgasını taşır. Özbek halkı, Rusların Kırım Tatarları hakkında yaptıkları karalama propagandasından etkilenerek onlara kötü davranır. Ancak sonraki yıllarda aynı inanca ve ırka sahip oldukları Kırım Tatarlarına destek oldukları ifade edilir (Özcan, 2010, s. 111-113).

Stalin'in vefatıyla başlayan yumuşama döneminde Sovyetler Birliği Başkanı Nikita Kruşçev'in girişimleriyle Kırım, 27 Şubat 1954 tarihinde Ukrayna'ya bağlanır (Ülküsal, 1962, s. 8). 14 Kasım 1989 tarihinde Devlet Başkanı Mihail Gorbaçyov'un "yeniden yapılanma" (perestroyka) döneminde ise Kırım Tatarlarına ve diğer Sovyet halklarına karşı yapılan haksızlıklar kabul edilir ve bu halkların yasal hakları geri verilir (Belaşçenko ve Rijov, 2012, s. 363). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Ukrayna, 1991 yılında Kırım'ın özerk statüsünü teyit ederek tüm Kırım Tatarlarının sürgünden dönmesine izin verir (Çalışkan, 2020, s. 3). Kırım Tatarlarının sürgünü ve vatana dönüşleri, bu süreçten itibaren hem dünya basınının hem de dünya edebiyatının en çarpıcı konusu hâline gelir. Özellikle Kırmılı yazar ve şairler yaşadıkları acı olayları, yitirdikleri canları ve vatanlarına duydukları özlemi eserlerine yansıtırlar. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılına kadar Kırım gerçeğinin sansürlenmesi, birçok Kırmılı yazarın okur tarafından keşfini geciktirir. Bu yazarlardan biri de Kırım sürgününün en yakın tanıklarından olan ve birçok eserini Rusça kaleme alan Şamil Seitoviç Aladin'dir. Yazarın yaşamı ve sanatı ile ilgili Rus ve Türk kaynaklarda çok az çalışma mevcuttur. Çalışmada ele alınan *Ben Sizin Çarınız ve Tanrınızım* adlı eser üzerine ise herhangi bir inceleme yapılmadığı literatür taramasından anlaşılmaktadır. Bu açıdan çalışmada, Kırım sürgününün farklı bakış açılarıyla sunulmasının yanı sıra gerek yazarın ve edebî sanatının gerekse söz konusu eserin detaylı bir şekilde tanıtılması amaçlanmaktadır.

2. ŞAMİL SEİTOVİÇ ALADİN'İN YAŞAMI VE SANATI (1912-1996)

Kırmılı Rus yazar, şair, çevirmen ve insan hakları aktivisti Şamil Seitoviç Aladin(ov), Kırım Tatar millî edebiyatının önemli isimlerindedir. Kırım millî edebiyatına katkıları, sosyo-politik ve kültürel alandaki girişimleri sayesinde Kırım halkının millî kimliği ve bilincinin oluşmasında rol oynamıştır (Yunusov, 2012, s. 71).

12 Temmuz 1912 tarihinde günümüzde Bahçesaray bölgesinde Nahirne köyü olarak bilinen ve Ay Petri Dağı'nın eteklerinde yer alan Mahuldür köyünde dünyaya gelir (K'andım, 2012, s. 9; Kul'çinski, 2012). Aladin, doğduğunda ilk olarak kendisine Kamil ismi verilir. Ancak ağır bir hastalığa yakalanan çocuğa, eski bir inanışa göre içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulması için yeni bir isim verilir (URL-2). Geleceğin ünlü yazarının, Şamil adını almasıyla yeni bir yaşama adım atması, bu eski inanış ve ritüel sonucunda gerçekleşir.

Şamil Aladin

Köylü ve marangoz bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen Aladin'in üç erkek ve iki kız kardeşi vardır. Şamil Aladin doğa sevgisini, çalışkanlığını ve bilgiye ulaşma çabasını ailesinden miras alır. Dört yaşında iken kış mevsimine hazırlık yapmak için ailesiyle odun toplamaya gider. Altı yaşına geldiğinde kolektif tütün tarlalarında çapa yapar, köyün beş altı kilometre uzağında bulunan ve o yaştaki bir çocuk için tehlikeli olabilecek büyük kayaların ardındaki ağaçların kesiminde yer alır (URL-2). Yazarın, günümüz çocuk algısından farklı olarak "küçük bir yetişkin"

gibi çocukluk yıllarını geçirmesi, dönemin zorlu yaşam koşullarını ve Kırım halkının çalışkanlığını yansıtması açısından dikkat çekicidir.

İlköğretimi bölge okulunda tamamlayan Aladin, eğitimini sürdürebilmek için evinden uzaklaşmak zorunda kalır. Gençlik yıllarında edebiyata ilgi ve sevgi duymasını sağlayan ünlü pedagog ve yazar Yahya Hacı Bayburtlı'nın öğrencisi olduğu Bahçesaray Okulu'nda eğitimini sürdürür. Şamil Aladin on beş yaşında "Molodaya sila" adlı gençlik gazetesinde yayımladığı *Tanyerinin Bülbülü* (Соловей павсема, 1927) adlı ilk şiirini, Kırım'ın ve Türk dünyasının büyük düşünce insanı İsmail Gaspıralı'ya ithaf eder (K'andım, 2012, s. 10). Yazar, ilk edebî deneyiminin hocaları tarafından takdir edilmesinden duyduğu mutluluğu şu sözlerle açıklar:

Beni öğretmenler odasına çağırdılar. Kırım Tatar dili ve edebiyatı hocası Yaga/Yahya Bayburtlı beni karşıladı, elimi sıktı ve bana sımsıkı sarıldı. Diğer hocaların yanında "Molodaya sila" adlı gazetede yayımlanan şiirimi gösterdi. Bir süre sonra sözlerine şöyle devam etti: 'Şamil'den olağanüstü bir söz ustası çıkacak. Okul bittikten sonra onu Bakü Üniversitesi'ne göndermek gerekir. Bu konuda bize elbette ki Profesör Bekir Çoban-zade yardım edecek.'" (URL-2).

Şamil Aladin, bilinmeyen bir sebepten dolayı Bakü Üniversitesi'nde eğitim görme şansını bulamaz. 1928-1931 yılları arasında Ziyadin Cavtöbeli ve Kerim Camanaklı gibi dönemin ünlü şairleri ile tanışma fırsatı bulduğu Simferol Pedagoji Enstitüsü'nde, ardından Moskova Edebiyat Enstitüsü'nde eğitim görür. Bu dönemde Aladin'in ismi, edebî çevrelerde duyulmaya başlar (URL-2).

20. yüzyılın ikinci yarısında edebiyata yönelen, gelişen sosyo-politik olaylar karşısında ulusal bilincin oluşması ve aydın kesimin kendi halkına, ana diline, kültürüne ve edebiyatına karşı sorumluluklarını bilmesi gerektiğini düşünen, bu nedenle de eserlerinde Kırım'ı ve Kırım halkının yaşam biçimini konu alan Şamil Aladin'in edebî yeteneği, Sovyetler Birliği'nde "milliyetçilik" fikrinin yasaklandığı dönemde filizlenir (Yunusov, 2012, s. 71, 72). Edebiyat uzmanı ve Şamil Aladin'in sanatı üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Ş. E. Yunosov, yazarın edebiyata yöneliş amacını şu sözlerle açıklar:

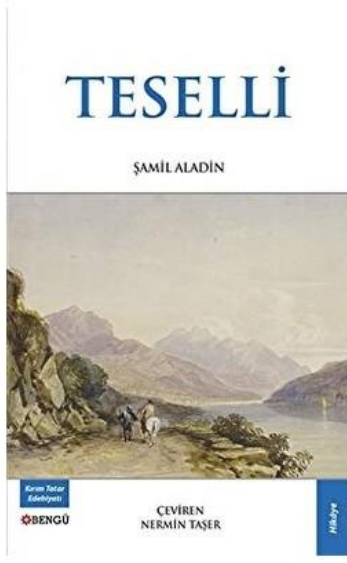
Şamil Aladin, kendi halkını anlatabilmek için edebiyata yönelir. O, halktan, Kırım'ın derinliklerinden, gelen bir yazardır. Vatanına olan bağlılığı, sanatının temelini oluşturmaktadır. Onun sanatı, dış dünyayı gözlemlediği bir penceredir. Şamil Aladin'in olgunluk dönemi eserleri ise köyü, çevresi, Kırım'ın yakın ve uzak tarihi ile ilgilidir. Yazarın misyonu, vatanının yaşamına ve kaderine ışık tutarak edebî çevreye dâhil olmaktadır (2005, s. 194).

Edebî kariyerine şiir türünde başlayan Aladin'in, 1932 yılında *Yeryüzü Gülümsedi, Gökyüzü Gülümsedi* (Улыбнулась земля, улыбнулось небо) adlı ilk şiir kitabı yayımlanır. Aynı yılın son aylarında genç şair orduya çağrılır (Harahadı, 2020). Şamil Aladin, 1932-1934 yılları arasında Ukrayna'da Kızıl Kazak Askerî Birliğinde Yedinci Alay'da görev alır ve Süvari Birliğini komuta eder. 1935 yılında orduda geçirdiği yılların somutluk kazandığı *Kızıl Kazak Şarkıları* (Песни красного казака) adlı ikinci şiir derlemesini çıkarır. 1936 yılında "Noviy mir" adlı gazetede yazı işleri müdür yardımcılığı görevini üstlenir. Ani bir kararla arkadaşlarıyla birlikte Dağıstan'a gider ve burada bir dağ köyünde öğretmenlik yapar. Ardından Komsomol Örgütü'nün verdiği bir emirle

Özbekistan'ın Çirçik şehrinde İkinci Beş Yıllık Plan'ın oluşumunda operatör olarak çalışır. Sonraki yıllarda bu deneyimi, *Eğer Seversen* (*Если любишь*, 1961) adlı romanına zemin hazırlayacaktır. Ayrıca bu dönemde Özbek edebiyatının seçkin isimleriyle tanışır (URL-2). 1939 yılında Şamil Aladin, Kırım'a geri döner ve Sovyet Yazarlar Birliği üyesi olarak seçilir. Edebiyat dünyasına hızlı bir giriş yapan Aladin, henüz yirmi yedi yaşında iken Kırım Yazarlar Birliği başkanı olur. Edebî ünü Kırım'ı aşır Sovyetler Birliği'ne ulaşan Aladin, ayrıca Ukraynalı şair Taras Şevçenko'nun eserlerini tercüme etmesiyle de bilinmektedir (K'andım, 2012, s. 10). 1940 yılında nesir türünde ilk eseri olan ancak okurda beklenen etkiyi yaratmayan *Merdiven* (*Лестница*) adlı uzun öyküsünün de içinde yer aldığı *Yaşam* (*Жизнь*) adlı eseri yayımlanır (URL-2). 1935-1940'lı yıllarda Şamil Aladin, *Geceleme/Geceyi Geçirme* (*Ночевка*) ve *Sen misin Oğlum?* (*Сенсиньми, огълум?*) adlı uzun öykülerini kaleme alır. Ancak bu eserleri de okurun dikkatini çekmez (Yunusov, 2022, s. 94).

26 Haziran 1941 tarihinde Aladin, gönüllü olarak cepheye gider ve yazarın edebî sanatı 1957 yılına kadar duraklama dönemine girer. Cepheye savaştığı sırada ağır bir şekilde yaralanır. Hastanede geçirdiği iki buçuk ayın ardından Kuzey Kafkas Cephesine, oradan da Kırım'a partizan hareketi karargâhının emrine verilir (Mir- Haydarov, 2018, s. 292). Savaşın Kırım'a verdiği zararı tespit etme komisyonunda yer alır. Alman işgali altındaki halkı, işgalcilere karşı savaşımaya çağırdığı broşürler dağıtır. Bu vazifesi, kendisine yardım eden eşi Fatma'nın vurulmasına neden olur (URL-2). 1944 yılında Kırım sürgününden birkaç gün önce Aluşta şehrine göreve gönderilir. Görevini tamamladıktan sonra Simferol'e dönen Aladin, kendi evlerinde tanımadığı insanların yaşadığını ve ailesinin orada olmadığını görür (Mir- Haydarov, 2018, s. 292). Sovyetler Birliği için savaşıması ve canı pahasına vatan savunmasında yer almasına rağmen gözaltına alınır ve Kırım'dan sürülür. Uzun ve zorlu yolculukların ardından bulduğu ilk fırsatta yetkililerin elinden kurtulur. Her an yakalanma korkusuyla Orta Asya'ya ailesini bulmak için yola koyulur. Özbekistan'ın Çinabad şehrinde açlıktan ölmek üzere olan eşini ve hiç görmediği küçük kızı Dilara'yı bulur. Yaklaşık dört ay burada kaldıktan sonra ailesiyle birlikte Andican şehrine taşınır. 1945 yılında Sovyet Yazarlar Birliği Başkanı Aleksandr Fadayev'in yardımıyla Taşkent'e taşınma izni alır (URL-2).

Taşkent'te Genç Seyirci Tiyatrosu'nun ve Demiryolu İşçileri Sarayı'nın müdürlüğünü yapar. 1949 yılından itibaren ise Özbekistan Yazarlar Birliği sekreteri olarak görev yapar. 1953-1957 yılları arasında Taşkent Pedagoji Enstitüsü gece okulunda eğitim alır (K'andım, 2012, s. 10). Bu dönemde Şamil Aladin, ülkeye geri dönmek için mücadele eden grup aktivistlerindedir. Öyle ki Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne Kırım Tatarlarının ana vatanları Kırım'a dönebilmeleri için başvuru yapan gruba dahil olur ve Kırım Tatar millî hareketinin üyeleriyle birlikte Moskova'ya gider. Ulusal harekete katıldığı için görüşme talebi, Sovyet yetkilileri tarafından birçok kez reddedilir (URL-2). Tüm olumsuzluklara rağmen yazar, döneminin aydın kesimini etkileyerek Kırım Tatar müzik ve dans topluluğu "Haytarma"nın oluşmasını ve "Lenin Bayrağı" adlı gazetenin yayımlanmasını sağlar. Ayrıca Kırım Tatar dilinde yayın yapma iznini alır ve G. Gulyam Yayınevi'nde Kırım Tatar dilinde kaleme alınan şiir ve düzyazı eserlerin yazı kurulunu oluşturur. Özbekistan'ın en büyük yükseköğretim kurumlarından olan Taşkent Pedagoji Enstitüsü'nde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümünün açılmasında aktif rol alır. Şamil Aladin'in katkılarıyla Özbekistan Yazarlar Birliği'nin alt kolu olarak Kırım Tatar Yazarlar Şubesi (Birliği) oluşturulur (K'andım, 2012, s. 10; Yunusov, 2022, s. 94).

1957 yılından itibaren edebî faaliyetlerine devam eden Şamil Aladin, savaş temasına yer verdiği *Çauşun Oğlu* (Сын Чауша, 1957) ve *Teselli* (Теселли, 1957) adlı uzun öykülerini, *Eğer Seversen* (Если любишь, 1959) ve *Feneler Şafak Sökene Kadar Yanarlar* (Фонари горят до рассвета, 1969) adlı romanlarını kaleme alır. 1971 yılında *Yeşilli Kız* (Девушка в зеленом) ve 1972 yılında *Elmaz* (Эльмаз) adlı öykü derlemesini yayımlar ((URL-2; Harahadı, 2020).

Şamil Aladin, *Çauş Oğlu* (Сын Чауша, 1957) adlı eserinde İkinci Dünya Savaşı'nı konu edinir. Savaşın izlerini ve Mustafa Çauş'un denizci oğlu Dilaver'in ölümüyle ailede yarattığı dramın realist bakış açısıyla yansıtıldığı bu eserin finalinde, torunları Dilaver'in doğumu, geleceğe duyulan umudun hiçbir zaman bitmeyeceğinin bir göstergesidir. Eserde yazar, sadece savaşı anlatmakla kalmaz, ayrıca kahramanın iç dünyasını ve

psikolojisini de yansıtır. Böylelikle yazarın sanatının ayırt edici özelliklerinden biri olan psikolojik derinlik, bu eserinde ortaya çıkar. *Elmaz* (Эльмаз, 1972) adlı eserinde ise yazar, Kırım Tatar edebiyatında bir ilki gerçekleştirerek köylü genç bir kızın savaşta yer almasını konu edinir. Özverili, cesur, kararlı ve aynı zamanda güzel ve nazik bir kadın olan Elmaz aracılığıyla genç bir kızın hayallerini ve umutlarını okurla paylaşır. Huzurun hüküm sürdüğü Bademlik köyünün savaşla birlikte değişen çehresine ve Kırım gençlerinin kaderlerine ışık tutar. Kırım ve vatan kavramlarının yasaklandığı bu dönemde Şamil Aladin, eserinde Kırım'ın ulusal değerlerini anımsatan sembollere yer verir (Osmanova, 2017a, s. 2-5).

1973 yılında Özbekistan Emektar Kültür İşçisi Ödülü'ne (Заслуженный работник культуры Узбекской ССР), 1982 yılında ise Özbekistan Emektar Sanat Elçisi Ödülü'ne (Заслуженный деятель искусств Узбекской ССР) layık görülür. 1980-1985 yılları arasında Şamil Aladin "Svezda" dergisinin editörlüğünü yapar (K'andım, 2012, s. 10; URL-1).

Şamil Aladin'in sanatının dönüm noktasını sürgün yılları oluşturur. Birçok farklı dile çevrilen yetmişten fazla eser kaleme alan yazarın, "Zvezda" adlı dergide yayımlanan *İblisin Ziyafetine Davet* (Приглашение к дьяволу на пир, 1979) adlı uzun öyküsü ayrı bir öneme sahiptir. Bu dönemde Sovyet hükümeti, Rus olmayan diğer milletlerin ulusal bilinçlenmesine dair en küçük girişimlerine dahi şiddetle karşı çıkar. Bu açıdan Kırım'da sınıf mücadelesi ve devrim hareketlerinde yer alan Şamil Aladin; söz konusu eserinde Türk ve Müslüman halkların haklarını savunan ve uzun yıllar sansüre maruz kalan yazar, eğitimci İsmail Gaspıralı ve 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında demokrat şair Hüseyin Toktargazi'nin hayatını ve 1913 yılında vahşice öldürülüşünü tarihî belgelere dayandırarak anlatan ilk Kırım Tatar yazarıdır. Özellikle Kırım Tatar dilbilim uzmanı Useyin Kurkçı'nın tavsiyesi üzerine eserde ileri görüşlü bir fikir insanı olan Usein Şamil Toktargazi'nin prototipi sayılan ana kahramanın, halktan yana bir tutum sergilediği açıkça belirtilir. Öyküde ayrıca Kırım'a özgü yerleri, halkın gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini ve satır aralarında Kırım halkının trajik durumunu tasvir eder. Bu nedenle de sansüre maruz kalır. Aladin, tamamlayamadığı *Tugay- Bey* (Тугай-бей) adlı tarihî romanında ise Kırım halkının tarihinde derin izler bırakan

kişiliklere yer verir. Realist akım çerçevesinde kaleme aldığı bu romanında yazar, 17. yüzyılda Kırım Tatar Hanlığı'nda yaşanan iç çelişkileri, komşularıyla olan askerî ve politik ilişkileri yansıtır. Bu eser, yazarın Kırım Hanlığı'ndaki sorunların tek bir merkeze itaat etmemekten kaynaklandığını açıklaması açısından dikkate değerdir (Yunusov, 2012, s. 72-73).

Şamil Aladin, *Рыцарлар (Родники, 1983)* adlı otobiyografik özellikler taşıyan ve öykü içinde öykü (рассказ в рассказе) tarzında kaleme aldığı eserini sürgün yıllarında, sansürün ve ideolojik baskının en yoğun hissedildiği dönemde yayımlar. Yazarın otobiyografik özellikler taşıyan diğer eserleri ise *Teselli (Теселли-Утешение, 1957)*, *İblisin Ziyafetine Davet (Иблисинъ зияфетине давет-Приглашение к дьяволу на пир, 1979)*, *Elmaz (Эльмаз, 1972)* ve *Ben Sizin Çarınız ve Tanrınızım (Я – ваш царь и бог, 1994)*'dir (Osmanova, 2017b: 67; Harahadı, 2020).

1944 yılında yazar ve ailesi Kırım'a taşınır. 1985 yılında Şamil Aladin emekli olur. Edebî faaliyetlerini sürdüren yazar, *Kremlin'in Kurbanları (Жертвы Кремля)* adlı belgesel türündeki denemesini ve Kırım Tatar halkının sürgün yıllarında çektiği zorlukları konu edindiği *Ben Sizin Çarınız ve Tanrınızım (Я – ваш царь и бог, 1994)* adlı otobiyografik öyküsünü kaleme alır. Şamil Aladin, 21 Mayıs 1996 tarihinde seksen dört yaşında iken Simferol'de hayata gözlerini yumar (K'andım, 2012, s. 10; Panova, 2013, s. 453).

1996 yılı, Şamil Aladin için bir son değıldir. Eserleri yayımlanmaya devam eder. Ölümünün ardından *17. Yüzyılda Ukrayna, Polonya ve Rusya'nın Kırım Hanlığı ile İlişkileri (Отношения Украины, Польши и России с Крымским ханством в середине XVII века)* adlı eseri yayımlanır. 2011 yılında eserin bir bölümü, "Kuryer Krivbassa" dergisinde Ukrayna dilinde yayımlanır (Panova, 2013, s. 452). Nesir yazarı Ayder Osman'a göre Kırım'ın kültürel ve edebî yaşamı Şamil Aladin etrafında şekillenmiştir. Şair Ablaziz Veliyev de Şamil Aladin'in düz yazıda, Eşref Şemizade'nin nesirde, Yusuf Bolat'ın ise dramaturjide Kırım millî edebiyatının mihenk taşları olduğunu vurgular. Edebiyat uzmanı Safter Nagayev ise Kırım Tatar edebiyatına İsmail Gaspıralı, Bekir Çoban-zade ve Şamil Aladin'in yön verdiğinden bahseder (Yunusov, 2022, s. 93). Şamil Aladin ile ilgili bu sözler, onun ölümsüzlüğünün ve edebî yeteneğinin bir kanıtıdır.

3. BEN SİZİN ÇARINIZ VE TANRINIZIM: İKİ ATEŞ ARASINDA KALAN KIRIM TATAR HALKININ YAŞAM MÜCADELESİ

Şamil Aladin'in *Ben Sizin Çarınız ve Tanrınızım (Я – ваш царь и бог, 1994)* adlı eserinde, İkinci Dünya Savaşı zamanında dört buçuk yıl cephede Sovyetler Birliği için Almanlarla canı pahasına çarpışan Kırım Tatarlarının, düşmana yardım ettikleri gerekçesiyle kendi anavatanlarından "hain" damgasıyla sürgüne gönderilmeleri ve yaşadıkları olaylar anlatılmaktadır. Eserde başkahramanın adı belirtilmez, okur onu Yüzbaşı rütbesi ile tanır. Yazarın kahramanına, toplumda bir bireyin kişiliğinin ve kimliğinin oluşmasının ilk koşulu olan ismi vermemesi, o dönemde Kırım halkının görmezden gelinişinin ve yok sayılışının vurgusu olarak algılanabilir. Yazar, ismini belirtmediği başkahramanı ile adeta binlerce Kırım askerinin benzer kaderini yansıtmak ister.

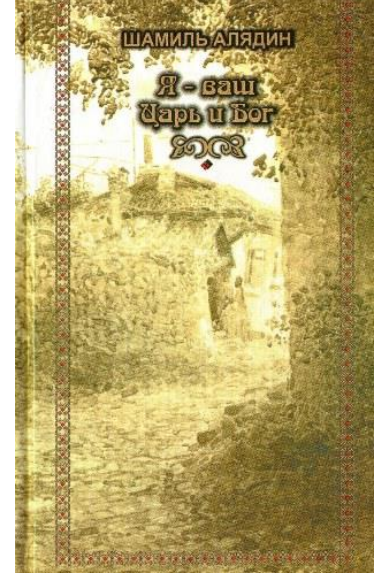
Yirmi yedi yaşında Kırım Yazar Birliği'nin başkanlığına getirildiği sırada büyük hayallerini ve planlarını ardında bırakmak zorunda kalıp cepheye vatan savunmasına yollanan Yüzbaşı, diğer askerler gibi savaş bittikten ancak altı ay sonra Kırım'a varabilir. Tren istasyonunda Kırım hakkında duyduklarıyla şüphelenen Yüzbaşının korkuları gerçek olur. Evlendikten sekiz ay sonra Almanların Sovyetler Birliği'ne 1941 yılında saldırması sonucunda yalnız bıraktığı hamile eşi Fatma ve savaş nedeniyle cinsiyetini dahi öğrenemediği ve hiç görmediği evladı kendisini istasyonda karşılamaya gelmez. Evine gitmeye koyulduğunda artık hiçbir sokağın ve etrafındaki insanların kendisine tanıdık gelmediğini fark eder:

Ne tuhaf! Bir tane bile memleketlim yok, tek bir kişi bile Kırım eşrafından değil. Adeta Kırım'da değil de kaderin sürüklediği başka bir yerde yürüyorum. Sağa sola daha dikkatle bakıyorum. Güya gençliğimden beri çok iyi bildiğim Mustafa Suphi Sokağı'ndayım. Bundan emin olmak için sokak isimlerinin yazılı olduğu tabelayı arıyorum. Ama yok!. Kaldırılmış. – Bu sokağın adı ne? diye soruyorum, yoldan geçen birine. Sıkıntılı bir sesle, - Kırlov, diyor ve geçip gidiyor önümden (Aladin, 2020, s. 103, 104).

Kahramanın, Kırım'ın kıymetli isimlerinden Mustafa Suphi ve Şamil Hüseyin Toktargazi anısına verilen sokak isimlerinin değiştiğini gördüğü anda söyledikleri, Kırım Tatarlarının adeta yıllarca sadakatle hizmet ettikleri, kuruluşunda etkin görev aldıkları ve her koşulda vatan savunmasında ilk saflarda yer aldıkları Sovyetler Birliği'ne yönelik hem bir serzeniş hem de haklı bir sorgudur: "Mustafa Suphi'den kimler rahatsız olmuş olabilir? Türkiye Komünist Partisi'nin kurucusuydu. (...) Şamil Hüseyin Toktargazi, devrimci-demokrat bayrağı taşıyan ve Kırım Tatarlarının lirik sanatının klasiklerinden biriydi. 1913 senesinde Kefe'de hunharca öldürüldü. O, hayatını aydınlık bir geleceğe adanmış olduğundan dolayı bu sokağa adı verilmişti..." (Aladin, 2020, s. 104).

Askerde Acemi Birliği Komutanı olarak görev yapan Yüzbaşı, iki kez ağır yaralandığı, kuşatma altında kaldığı, Kuzey Donets Bölgesi'ni geçtiği sırada bataklığa gömüldüğü, bomba atılan bölgeden vücudunda ağır yanıklar ile kurtulduğu savaş sonrasında geldiği evinde artık yabancı birinin yaşadığını görür. Eşiyle beraber düzen verdikleri, eşyalarının yerlerinin bile değişmediği evine çöreklenen yabancı, onun Tatar olduğunu anladığı an ona tüm kinini ve öfkesini kusar. Tüm Tatarlar gibi onun da bir hain olduğunu haykırır. Kırım Tatarlarının korkak olduklarını belirtmek için onları "tavşan" olarak nitelendirir. Yüzbaşı, hain ve korkak ithamına karşı tüm Kırım Tatarlarının sözcüsü olarak suçsuz olduklarını şu sözlerle ispat etmek ister: "Tatarlar binlerce senedir burada yaşıyor, Kırım'ı cennetten bir köşe yaptılar! Eğer vatanına ihanet eden birileri varsa, Alman üniforması giyenler ve Alman ordusu saflarına karışanlar, Almanların silahlarıyla ilk önce bizi vurdular. O hainlerin arasında Kırım Tatarları hiç olmadı. Bu vahşi parmaklarıyla beni itemezsin! Biz ürkek-korkak değiliz!" (Aladin, 2020, s. 108, 109).

Yüzbaşı, omuzlarında dört yıldızlı apolet, üniformasının üzerinde savaştaki başarılarından ve cesaretinden dolayı Sovyetler Birliği tarafından kendisine verilen birçok madalyaya rağmen

karşılaştığı herkes tarafından hor görülür ve ağır hakarete uğrar. Aşağılanmalar, hakaretler ve tepkiler karşısında şaşkına dönen Yüzbaşı, rütbesi nedeniyle askerlerin kendisine gereken saygıyı duyacağını düşünürken “Yürü, yürü Cengiz Han dölü!” (Aladin, 2020, s. 113) diye bir ses duyar ve ardından askerler tarafından aranır. Arkasından bir asker hızlıca kendisini iter, öyle ki sarsıntının şiddetinden Yüzbaşının kafasından kasketi düşer. Yüzbaşı, olanlar karşısında;

Neler oluyordu böyle? Bizimkiler beni esir mi almıştı? Bizimkiler! (...) Uzun zaman uzaklarda kaldıktan sonra kendi memleketime geldiğimde yaşayacağım kavuşma mutluluğu, derin bir acıya dönüşüyor; bu öylesine büyük bir acı ki ne kalbimi dindirebiliyorum ne de göz pınarlarımı yırtarcasına fışkıran gözyaşlarımı... Neden beni bu kadar aciz duruma sokuyorlar? Savaşın başladığı günden bittiği güne kadar her bir Sovyet vatandaşının insanlık onurunu korudum... Bana karşı, ne diye bu kadar acımasız davranıyor ve gururumu ayaklar altına alıyorlar? Kötü bir rüya mı görüyorum?, diyebilir (Aladin, 2020, s. 102, 103, 113).

Ötekileştirildiğinin ve dışlandığının farkına bile varmadan soruşturulacağı karakola götürüldüğü sırada sokağın ortasında Tatar dilinde yazılan tüm kitapların yakıldığını görür. Bir zamanlar yan yana yaşadıkları insanlar, Kırım’ı güzelleştiren, her köşesinde emekleri ve alın terleri olan Kırım Tatarlarının adeta tüm izlerini silmek için uğraşırlar. Askerî birliklerden terhis edilen Kırım Tatarlarını avlamaya çalışırlar. Kahramanın, Simferol sokaklarından geçerken “Gelip geçen insanların yüzlerine dikkatle bakıyorum, tek bir Tatar’a bile denk gelmedim” (Aladin, 2020, s. 113) sözlerinden, Kırım’da tek bir Tatar kalmayana kadar “temizleme”/“ayıklama” operasyonunun yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yüzbaşının gördükleri karşısında inancını yitirmeyip durumu Yoldaş Stalin’in çözeceğine duyduğu inanç ise onu ve diğer Kırım Tatarlarının vatana ve liderlerine olan bağlılıklarının somut bir örneğidir:

...halkıma, Fatma’ma, bebeğime ve bizzat kendime yapılan onur kırıcı bu tür davranışlar beni deli ediyordu, ama yine de kendimi tuttum. Kendimi sakinleştirebilmemin tek bir sebebi vardı: Yoldaş Stalin’e elime geçen ilk fırsatta mektup yazacaktım; tüm olanları, yani ‘Kırımlı’ diyerek Sovyet ordusu üzerinde nasıl bir rezalet yaşandığını anlatacaktım. O, bu sorunları çözecektir ve suçluları sorgulatacaktır (Aladin, 2020, s. 115).

Anlaşılabileceği üzere Kırım Tatarları vatan savunmasına gittikleri ve Almanlarla mücadele verdikleri sırada hiç hak etmedikleri halde “hain”, “soyu sopu belli olmayan”, “savaştan kaçan”, “ordu düzenini bozan”, “hırsızlık yapıp adam öldüren”, “haydut” gibi sıfatlarla tanımlanırlar ve halkın içinde onlara karşı karalama propagandası yapılır. Ardından ise binlerce Kırım Tatarının yaşlı, kadın-erkek, çoluk çocuk demeden yaka paça yataklarından kaldırılıp yük vagonlarına insani olmayan koşullarda sokuşturuldukları ve Orta Asya’ya sürgün edildikleri acı dolu günler yaşanır. Yüzbaşı da ailesi gibi sığır vagonlarından birine konulur. Bu karanlık yük vagonunda yalnız olmadığını, kendisi gibi cephede vatan mücadelesinde yer alan birçok Kırım Tatar askerinin yer aldığını görür. Sovyetler Birliği’nin hatta “liderimiz” diye tüm umudunu bağladığı Josef Stalin’in emri üzerine sürgün edildiklerini ve daha birçok konuyu vagondaki diğer askerlerden öğrenir. Sovyet hükümetinin Almanlara yardım etmekle suçladıkları Kırım Tatar askerilerine, ailelerine ve Kırım halkına acımadan davrandıklarının en uç örneklerinden birini de bu vagonda görür. Cephede askerî hastanede hemşire olarak görev yapan Elzara’nın hamile olmasına, vagonda doğum

yapmasına, günlerce süren yolculuk sırasında aç bırakıldıkları için yeni doğan bebeğinin açlıktan ve havasızlıktan ölmesine, bir annenin acı dolu çılgınlıklarına şahit olur. Kırım halkının bu süreçte sadece Sovyetler Birliği'nin değil Almanların da zulmüne uğradığını, Almanların Ebensee deney kamplarında kalan ve şans eseri kurtulan bir askerden öğrenir:

Biz onlar için bir çeşit kobay faresi gibiydik... Ben iki defa gaz odasına yerleştirildim ve üzerime gaz püskürtüldü, 'insanoğlu organizmasının ne kadar doza dayanabileceğini' test ettiler. İlk gaz verildiğinde nefesim kesildi. Dört gün sonra beni yeniden gaz odasına götürdüler ve anladım ki ölme sınırına gelinceye kadar bunu tekrarlayacaklardı. Bir gün ruhum bedenimden hakikaten çıktı. Beni krematoryumda henüz yakma sırası gelmeyen ölülerin arasına attılar. Fakat gece yarısı Allah, günahkâr bedenime ruhumu yeniden geri döndürdü, ayıldım (Aladin, 2020, s. 125).

Yazar, hainlikle suçlanan, Alman ve Sovyetler Birliği arasında kalan ve düşman kabul edilen Kırım halkının aslında ihanete uğradığını, başkahramanın da içinde bulunduğu ölüm vagonunun sakinlerinden Yarbay Rüstem Memedoviç aracılığıyla iletir: "Ben faşistlerle, hayatım pahasına savaşıyorum ve tam bu sırada yakınlarım, evlatlarım evlerinden kovuluyor! Sadece evlerinden çıkarılmıyor, vatanlarından sürülüyorlar. Şimdi söyleyin bana!.. Ben mi ihanet etmişim, yoksa bana mı ihanet edilmiş?" (Aladin, 2020, s. 126).

Ölüm kalım mücadelesi veren ve sevdiklerine kavuşmanın hayaliyle ayakta kalabilen Yüzbaşı, ailesinin Özbekistan'a sürüldüğü bilgisi üzerine çıktığı yolculuğu sırasında Kırım'ın entelektüel kesimini oluşturan ve sıradan halka göre daha çok baskıya uğrayan ve sindirilmeye çalışılan yazarlar, şairler ve sanatçıların da yer aldığı birçok insanın içler acısı durumuna ve ölümüne şahit olur. Komutanların özellikle entelektüel insanlara daha kötü davrandıklarını ve en zor işlere onları gönderdiklerini tanıdığı diğer insanlardan öğrenir. Hatta buhar banyosunu seven bir komutanın her defasında Kırmımlı bir şaire ayaklarını ovdurduğunu ve bu duruma dayanamayan şairin de intihar ettiğini ıtır. Tanıştığı her memleketlisi, kendisine yazar olduğunu hiçbir yerde açıklamaması yönünde tavsiyede bulunur. Ayrıca Yüzbaşı, Kırım Tatarlarının kömür madenleri, fabrikalar ya da nakliye şirketleri gibi en zor sahalarda işe alındıklarını, kadınların ise genellikle pamuk toplamaya gönderildiğini öğrenir. Yüzbaşı uzun uğraşlar ve her an yetkililere yakalanmanın verdiği korkuyla süren zorlu yolculuğunun sonunda ailesini Özbekistan'ın Çinabad şehrinde bulur. Ancak ağır şartlar altında çalışan ve artık gücü kalmayıp yatağa düşen eşi Fatma ve kızı açlıktan ölmek üzeredir. Ölüm kalım mücadelesi veren eşini ve kızını bir an önce toparlamaya çalıştığı günlerde halkı, açlık kadar zorlayan bir durumun da askerî kontroller olduğunu görür. Bu askerî kontrollerde Yüzbaşı, diğer Kırım Tatarları gibi durumunu anlatmaya çalıştığı ve Sovyet askeri olduğunu söylediği her an gerek fiziki gerekse sözlü şiddete maruz kalır. Kendisi gibi askerî personel olan, belki de cephede aynı safta yer aldığı ve beraberce düşmana karşı savaştığı bir komutan ile aralarında geçen diyalog, Kırım Tatarlarına duyulan kini ve şiddetin ulaştığı boyutu göstermektedir:

- Kayıt altındasın, yazılı iznim olmadan bu bölgeden dışarı bir adım dahi atamazsın. Anlaşıldı mı?
- Tam olarak anlamadım. Cepheden döndüm, bana verilen takdir nişanlarım var.

- Ne saçmalıyorsunuz! Başından beri, hiçbir şey anlamıyor musunuz? Cephedeymiş, madalyonmuş... Bunları tekrarlayıp durma! Belki de sizi de Kuzey Kutbu'na yirmi yıllığına göndermeli, belki o zaman her şeyi hemen anlayabilirsiniz.
- Benimle nasıl böyle konuşursunuz? Kıdemli bir subayla?!
- Hah hah ha! Bir bunak ihtiyara denk geldim. Ben senin için Çar ve Tanrırım! Tıraşı kes... (Aladin, 2020, s. 180, 181).

İnsanların birbirlerine duygusuzlaşıp acımasızlaştığı Kırım sürgünü, sadece yetişkinlerin değil, masum çocukların da açlık, sefalet, ölüm gibi birçok acı gerçekle yüzleşmelerine neden olur. Yüzbaşı ailesini bulduktan sonra kızı Dilara'nın bez bebeğine "Ölme bebeğim! Yakında baba savaştan gelecek ve sana biraz ekmek getirecek..." sözlerini işitir (Aladin, 2020, s. 186). Annesinden sık sık duyduğu bu sözleri tekrarlayan çocuğun açlık ve ölüm kavramlarıyla erkenden tanışması, hayallerini süsleyecek, ona aile olmanın sıcaklığını yaşatacak bir evinin olmaması, karanlık, boğucu ve adeta nefes bile alınmayan küçük bir odada annesinin güzel ninnileriyle değil acı iniltileriyle büyümesi çocuk dünyasına aykırı gerçeklerdir. Küçük çocuğun, yıllar sonra gördüğü babasıyla arasında çeken şu diyalog ise savaşın en yıkıcı yönlerinden olan çocukların erken yaşta olgunlaşmak zorunda kalmaları ve aile içi yabancılaşmayı yansıtmaları açısından dikkat çekicidir:

- Neden sen bizim odamızda yatıyorsun?
- Çünkü ben senin babanım, diyordum.
- Pekiyi, neden sen bizimle değildin, biz buraya çok, çok önceden gelirken?
- Savaştaydım kızım. Sizleri korumak için, halkımız özgür ve mutlu olsun diye düşmanlarla savaştım...
- Peki, biz mutlu muyuz? (Aladin, 2020, s. 187).

Anlaşılabacağı üzere çocuk için babası bir yabancıdan farksız değildir. Babasının onların ve Kırım halkının mutluluğu için cephede olduğunu söylediği anda yönelttiği "Peki, biz mutlu muyuz?" sorusu ise sürgünün, aile kurumunda açtığı yarayı ve tüm fedakârlıklara rağmen verilen mücadelelerin sonuçsuz kaldığını yansıtmaktadır. Ayrıca Kırım halkı için mutlu yarınların yakın olmadığının bir göstergesidir.

SONUÇ

Jeopolitik konumu açısından her dönem çeşitli milletlerin uğrak noktası olan Kırım, dolayısıyla Kırım Tatarlarının Altın Orda'dan Kırım Hanlığına, Osmanlı'dan Çarlık Rusya'ya, Sovyetler Birliği'nden Alman işgaline kadar millî varlıklarını ve egemenliklerini sürdürme gayreti içinde oldukları anlaşılmaktadır. Her defasında "kurtarıcı" gücün gelmesini beklediği ancak değişen her yönetimle Kırım Tatarlarının durumunun daha zor bir hâl aldığı görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Kırım Tatarlarının küçük bir kesiminin Almanların tarafına geçmesiyle tüm halkın on yılı aşkın bir süre "vatan hainliği" ile suçlanması, başlangıçta bir ülkenin sınırlarını korumaya yönelik aldığı bir karar olarak görülse de bu sürgün kararının, düşman hattına geçen birçok millet arasında sadece Kırım Tatarlarına uygulanması, Rusya'nın yayılmacılık/emperyalizm emelini ortaya çıkarmaktadır. Kırım halkının sadece 1944 sürgününde değil 160 yıllık Rus hakimiyetinin çeşitli dönemlerinde de "savaş", "burjuva milliyetçiliği", "açlık", "Kulak destekçisi", "Troçkizm", "Sovyet karşıtı", "vatan hainliği" gibi çeşitli gerekçelerle baskı, açlık, ceza, göç ve sürgüne uğradığı belirtilebilir. Dünya basınına yansıyan ve büyük yankı

uyandıran 1944 sürgünü ile zirve noktasına ulaşan bu uygulamalar sonucunda ise sayısı tam olarak bilinmese de birçok Kırım Tatarının sürgün esnasında hayatını kaybettiği artık bilinen bir gerçektir. Bu açıdan haklı ya da haksız arama gayreti içinde olmadan her türlü şiddetin, herhangi bir gerekçe gözetilmeksizin insanlık suçu olduğu yargısına varmak mümkündür.

Rusya'nın "temizleme"/"ayıklama" siyasetinin özellikle halkı millî hareket ekseninde eğiten aydın kesim üzerinde yoğunlaşması; sürgün gerçeğinin, çok uzun yıllar sonra edebiyat eserlerinde yer almasından anlaşılmaktadır. Kırım Tatar millî edebiyatının öncü isimlerinden olan, ancak kendi ana dilinde yazması yasak olduğu için eserlerini Rusça kaleme alan Şamil Aladin de sürgünün en yakın tanıklarındandır. Sürgün, sansür, ölüm korkusu, hayatta kalma mücadelesi, şiddet ve baskı gibi nedenler edebî kişiliğinin ve eserlerinin keşfini geciktirmiştir. Sansür nedeniyle sürgünden elli yıl sonra kaleme alabildiği ve adeta yazarın okuruna içini döker gibi yaşadıklarını anlattığı *Ben Sizin Çarınız ve Tanrınızım* adlı eserinin otobiyografik özellikler taşıdığı açıktır. Eserde savaş başlamadan önce yazar kimliğiyle bilinen Yüzbaşının "Acaba, halkımızın yaşadığı talihsizliği, kendi çilelerimizi yazmanın mümkün olacağı bir zaman gelecek miydi?" (Aladin, 2020, s. 168) sözlerinin yıllar sonra somutluk kazandığı bu anlatıda, Kırım halkının İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşadığı sürgünü ve mücadeleyi, devlet yöneticilerinden ordu mensuplarına kadar yediden yetmişe herkesin, Kırım halkı üzerinde kendini "Çar ve Tanrı" ilan ettiği yıllar en açık hâliyle yansıtılmıştır. Bu açıdan yazarın, eserin başlığıyla Sovyet despotizmini imlerken sonuç kısmında umudun hiçbir zaman bitmeyeceğinin sinyallerini verdiği anlaşılmaktadır. Eserde sokak isimlerinin değiştirilmesi, kültürel mirasın yok edilmesi, halkın kısıtlı bir süre içinde ve insanlık dışı şartlar altında yük vagonlarına doldurulup sürgün yerlerine gönderilmeleri, Sovyetler Birliği'ne sadakatle bağlı olan ve partizan birliklerinde yer alan Kırım Tatar halkının son ana kadar ülke liderinin durumu düzeltereğine dair duydukları inanç, halkın sürgün yerlerinde çalışma ve yaşam koşullarında karşılaştıkları zorluklar, aydın kesime uygulanan baskı nedeniyle başkahramanın yazar kimliğini devlet yetkililerinden gizlemesi, verilen can kayıpları, sürgün sonrası yıllarda Kırım Tatarlarının anavatanlarına dönme ya da orada hak talebinde bulunma imkânının, herkesin imza atmaya zorunlu tutulduğu bir belge ile ellerinden alınması eserde edebî kurgunun penceresinden aktarılsa da tarihî gerçekler ile örtüştüğü, yazarın olayları aktarırken objektif bir tutum sergilediği görülmektedir.

KAYNAKÇA

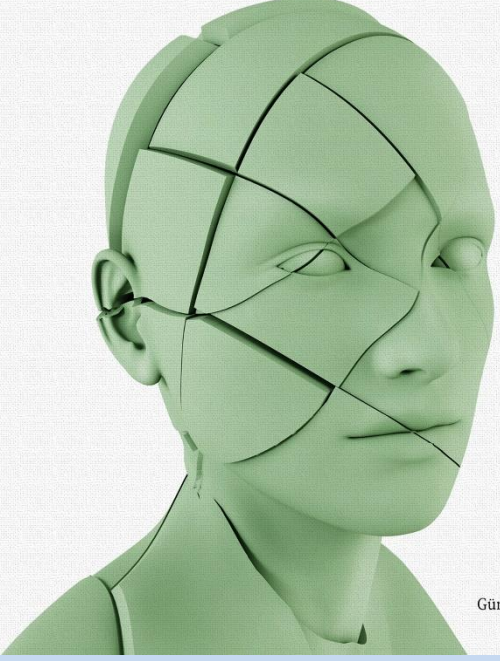
- Alaç, M. (Arıkan, Sabri) (1965). "Bolşeviklerin İkinci İşgalinden Sonra Kırım'da Neler Oldu?". *Emel Dergisi*, Sayı 29, 5-12.
- Aladin, Şamil (2020). "Ben Çar ve Tanrırım". *Teselli*. Çev. Nermin Taşer. Ankara: Bengü Yayınları.
- Anoşko, Sergey (2017). "Deportatsiya –repatriatsiya- okkupatsiya. Krımskiye tatarı v 1944-2017". *NURT SVD 2 (2017)*. *PÓŁROZNIK MISJOLOGICZNO-RELIGIOZNAWCZY*, 51/2, Tom 142, 173-190.
- Belaşçenko, Dmitri ve Rijov İgor' (2012). "Krımsko- tatarskiy vopros: Genesis, istoriya uregulirovaniya i perspektivi reşeniya". *Mejdunarodniye otnoşeniya. Politologiya. Regionovedeniye Vestnik Nijegorodskogo universiteta im. N. İ. Lobaçevskogo*, № 4 (1), 361–367.

- Çalışkan, Burak (2020). *Kırım Raporu: Jeopolitik Rekabette Düşüm noktası, Araştırma 109*. İstanbul: İNSAMER.
- Fisher, Alan (2009). *Kırım Tatarları*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Görgen, İsmail (2022). "Kırım'ın Jeopolitik Önemi ve Kırım Türkleri". *ODÜSOBİAD* 12 (1), 283-300.
- Grigorenko, Petro (1987). "Kırım Tatarlarının Kırım'dan Sürülmesi ve Sonuçları". Çev. Enver Aydoğan. *Emel Dergisi*, Sayı 160 (Mayıs- Haziran), 4-10.
- Harahadı, Amet (2020). "Şamil' Alyadin (1912-1996)". *Veki v pamyati narodnoy v ramkah 75- letiya pobedi*. E. T. 12.03.2023, <https://krtmuseum.ru/naveki-v-pamyati-narodnoj-v-ramkah-75-letiya-pobedy/>
- İnalçık, Halil (1943). "Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Himayesi Altına Girmesi Meselesi". *III. Türk Tarih Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 478-489.
- İnalçık, Halil (1944). "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi". *Bellekten*, Cilt 8, Sayı 30. Ankara: Türk Tarik Kurumu Basımevi, 185-229.
- K'andım, Yunus (2012). "Şamil' Alyadin (1912-1996)". *Şamil' Alyadin (1912-1996): K 100-letiyu so dnya rojdeniya: Biobibliografiçeskiy ukazatel'*. Simferopol'.
- Katunin, Yuri ve Katunina Elena (2002). *K voprosu o deportirovanii narodov Krıma*, 1-2, E. T. 19. 05. 2023, <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/109460/66-Katunin.pdf?sequence=1>
- Kırımlı, Hakan (2010). *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kırımlı, Hakan (2018). "Kırım-Rus idaresi Dönemi". *Vatan Kırım*. E. T. 16. 05. 2023. <https://www.vatankirim.net/kirim-rus-idaresi-donemi-764/>
- Kireççi, M. Akif ve Tezcan, Selim (2015). *Kırım'ın Kısa Tarihi*. Yayın No 24. Çev. Can E. Çekiç. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Kul'çinski, Oles' (2012). *Klassik krımskotatarskoy literaturı Şamil' Alyadin*. İnstitut vostokovedeniya im. A. Yu. Krımskogo. E. T. 17.05.2023, <https://shamil-alyadin.com/ru/page.php?id=4&title=211>
- Mir- Haydarov, Raul' (2018). *Literaturno-hudojestvennoye izdaniye, sobraniye soçineniy v desyati tomah, Tom pervoy 'Vot i vcyo... Ya pişu vam s vokzala', Memuarı*. Ed. V. V. Molçanova. Kazan:İdel'-Press. E. T. 22. 09. 2023, http://www.kulichki.com/moshkow/RUSS_DETEKTIW/MIRHAJDAROW/tom1-memuary.pdf
- Musa, A. (1984). "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Kırım". Çev. Abdülhakim Atanur. *Emel Dergisi*, Sayı 140 (Ocak-Şubat), 27-30.
- Osmanova, Dilara (2017a). "K voprosu o problematike i hudojestvenno-stilevıh osobennostyah tvorçestva Şamilya Alyadına". *Nauçnyy Vestnik Krıma*, № 3 (8)., 1-7.
- Osmanova, Dilara (2017b). "Prostranstvo i vremya v povesti Şamilya Alyadına 'Чорачыкълар' («Rodniki»)". *Mejdunarodnyy nauçno-issledovatel'skiy jurnal*, № 12 (66), Çast' 1, Dekabr', 66-69.
- Otar, İbrahim (1964). "Jenosit ve Kırım Türkleri". *Emel Dergisi*, Sayı 22 (Mayıs-Haziran), 1-12.
- Özcan, Kemal (2010). *Kırım Türklerinin Varoluş Mücadelesi: Kırım Dramı*. İstanbul: Babiali Kültür Yayıncılığı.

- Panova, Zenure (2013). "Veçnoye i prehodyaşçeye v tvorçestve Şamilya Alyadina". *Uçyonıye zapiski Tavriçeskogo natsional'nogo universiteta imeni V. İ. Vernadskogo, Seriya Filologiya. Sotsial'niye kommunikatsii*, Tom 26 (65), № 2., 449–454.
- Pohl, Jonathan Otto (2010). "Kırım Tatarlarına Karşı Düzmece Vatana İhanet Suçlamaları". Çev. Selami Kaçamak. *Emel Dergisi*, Sayı 231.
- Raçilin A. N. (2015). "Osvobojeniye Krıma ot nemetsko-faşistkih zahvatçikov v 1944 godu". *Mejdunarodnaya nauçno-praktičeskaya voyenno-istoričeskaya konferentsiya Salyut Pobeda!*. Yuridiçeskiy tehnologiçeskiy institut (filial) natsional'nogo issledovatel'skogo Tomskogo politehniçeskogo universiteta, 118-120.
- Şahin, Cemile (2015). "Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 39, 326-339.
- Ülküsal, Müstecib (1962). "Kırım Türkünün Faciası ve Kurtuluş Davası". *Emel Dergisi*, Sayı 11, 1-9.
- Ülküsal, Müstecib (1967). "Büyük Facianın 23. Yıldönümü". *Emel Dergisi*, Sayı 40 (Mayıs-Haziran), 1-5.
- Yunusov, Şevket (2005). "K voprosu o hudojestvennom vımisle i domisle v istoričeskoy proze Şamilya Alyadina". *Uçyonıye zapiski TNU im. V. İ. Vernadskogo*, T. 18 (57). – № 3., 193–196.
- Yunusov, Şevket (2012). "K voprosu ob izučenii istoričeskoy prozi Şamilya Alyadina". *Uçyonıye zapiski TNU im. V. İ. Vernadskogo, Seriya Filologiya. Natsional'niye kommunikatsii*, Tom 25 (64). № 3, çast' 1., 71-74.
- Yunusov, Şevket (2022). "Tvorçeskaya evolyutsiya Şamilya Alyadina v dobyennıy period (K 110-letiyu pisatelya)". *Nogayskaya literaturnaya klassika v kontekste severokaavkazskoy hudojestvennoy kul'turi, materialı vserossiyskoy nauçno-praktičeskoy konferentsii, posvyaşçyonnoy 95-letiyu so dnya rojdeniya narodnogo pisatelya KÇR Cuyuna İmamaliyeviça*. Karaçayevsk: Karaçaevo-Çerkesskiy gosudarstvenniy universitet im. U. D. Aliyeva (Karaçayevsk), 93-97.
- Williams, Brian Glyn (2016). *The Crimean Tatars: From Soviet Genocide to Putin's Conquest*. New York: Oxford University Press.
- URL 1, _____ (2016). *Şamil' Alyadin (1912-1996)*. Respublikanskaya krimskotatarskaya biblioteka im. İ. Gaspirinskogo. E. T. 12.03.2023, <http://gasprinskylibrary.ru/events/event/shamil-alyadin-1912-1996/>Государственное бюджетное учреждение культуры Республики Крым
- URL 2, _____(t.y.). *Şamil' Alyadin (1912-1996)*. E.T. 07.03.2023, <https://shamil-alyadin.com/ru/page.php?id=2>

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

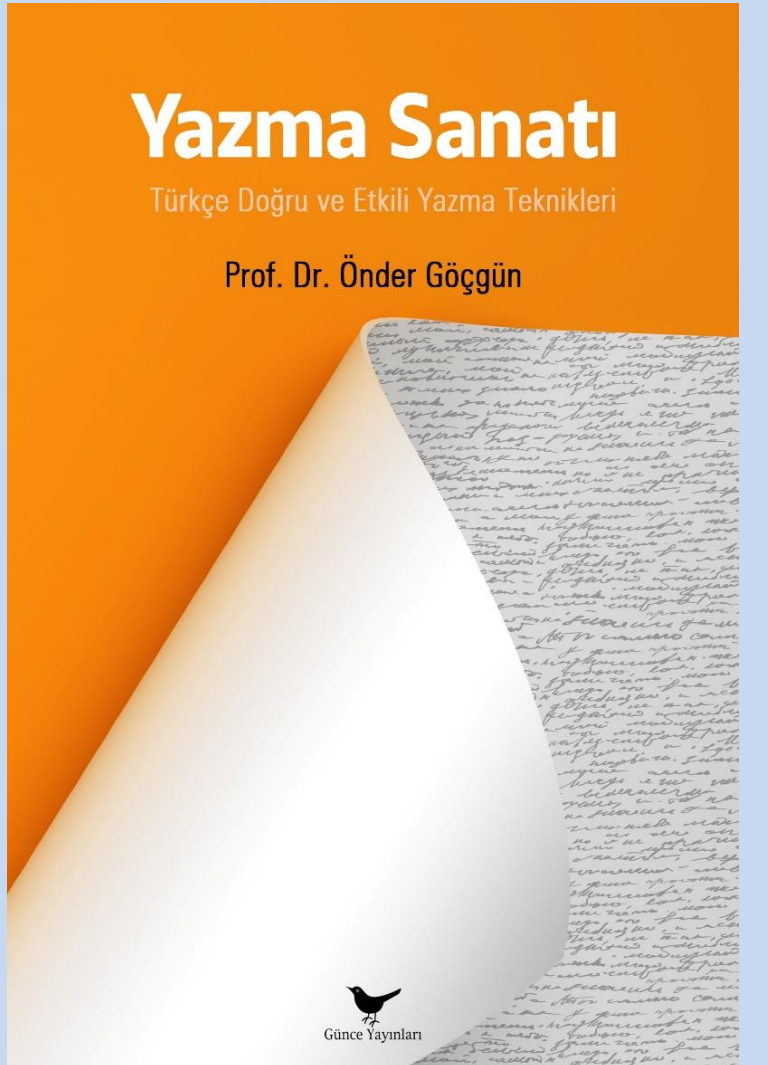

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları